

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เนื่องจากการให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็นหนึ่งในการเจรจาจัดทำความตกลงระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นในระดับพหุภาคี หรือแม้แต่การเจรจาในระดับทวิภาคีก็ตาม ซึ่งปัจจุบันประเด็นการให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญานั้นถูกผนวกเข้าเป็นภาคผนวก 1 ซี (ANNEX 1 C) ซึ่งเรียกว่า ความตกลงว่าด้วยทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights: TRIPS Agreement) ซึ่งเป็นความตกลงระหว่างประเทศที่เชื่อมโยงประเด็นการให้ความคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาเข้ากับประเด็นทางการค้าระหว่างประเทศ โดยความตกลง TRIPS นี้ ถือเป็นส่วนหนึ่งของความตกลงการค้าพหุภาคี (WTO Agreement) นั่นเอง

ในปัจจุบันนี้ ประเทศต่างๆ ส่วนใหญ่ล้วนแล้วแต่เป็นสมาชิกขององค์การการค้าโลก (World Trade Organization: WTO) ทั้งสิ้น ดังนั้นประเทศสมาชิกจะต้องปฏิบัติตามพันธกรณีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งองค์การการค้าโลก ซึ่งรวมถึงการให้ความคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาตามความตกลง TRIPS นี้ด้วย ทั้งนี้ตามบทบัญญัติของความตกลง TRIPS เป็นการกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการให้ความคุ้มครองแก่ทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งรัฐภาคีสมาชิกจะกำหนดบทบัญญัติในเรื่องการให้ความคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาภายในประเทศให้มีมาตรฐานการให้ความคุ้มครองที่ต่ำกว่าความตกลง TRIPS อันได้กำหนดไว้ไม่ได้*

อย่างไรก็ตาม ความตกลง TRIPS มิได้กำหนดมาตรฐานใดๆ ในประเด็นเรื่องการระงับซึ่งสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา (Exhaustion of Right) ไว้ ซึ่งตาม Article 6 ของความตกลง TRIPS ได้บัญญัติว่า

* แต่หากรัฐภาคีจะกำหนดบทบัญญัติภายในประเทศให้มีมาตรฐานการคุ้มครองที่สูงกว่าที่ความตกลง TRIPS นั้นกำหนดไว้ ก็ย่อมกระทำได้

"เพื่อความมุ่งประสงค์ในการระงับข้อพิพาทภายใต้ความตกลงนี้ ภายใต้บังคับแห่งบทบัญญัติของข้อ 3 และ 4 จะไม่มีการใช้บทบัญญัติใดในความตกลงนี้ในเรื่องการระงับซึ่งสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา"

ดังนั้น ตามบทบัญญัติข้างต้น เป็นการเปิดกว้างให้รัฐภาคีสมาชิกสามารถกำหนดหลักการระงับซึ่งสิทธิในบทบัญญัติกฎหมายภายในของตนในลักษณะเช่นใดก็ได้ตามแต่นโยบายภายในของแต่ละประเทศ แต่ทั้งนี้ในการกำหนดหลักการระงับซึ่งสิทธิดังกล่าวต้องไม่เป็นการขัดต่อหลักการตาม Article 3 และ Article 4 ของความตกลง TRIPS ซึ่งเป็นเรื่องหลักปฏิบัติเยี่ยงชาติ (National Treatment) และหลักปฏิบัติเยี่ยงชาติที่ได้รับอนุเคราะห์ยิ่ง (Most-Favoured Nation Treatment) ทำประเด็นเกี่ยวกับขอบเขตของสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่จะระงับสิ้นไปภายหลังจากที่ผู้ทรงสิทธิ หรือผู้ได้รับอนุญาตให้ใช้สิทธิได้ขายผลิตภัณฑ์ซึ่งได้รับความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาครั้งแรกแล้ว ยังคงเป็นที่ถกเถียงกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สิทธิของผู้ทรงสิทธิบัตร สิทธิบัตรพืช และการคุ้มครองพันธุ์พืช รวมถึงประเด็นเกี่ยวกับรูปแบบของหลักการระงับซึ่งสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญานั้นจะสิ้นสุดลงในระดับใด โดยในปัจจุบันหลักการระงับซึ่งสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาได้ถูกนำมาใช้ใน 3 รูปแบบ คือ

1. หลักการระงับซึ่งสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาในประเทศ (National Exhaustion / Domestic Exhaustion) ซึ่งถือว่า เมื่อผู้ทรงสิทธิวางจำหน่ายผลิตภัณฑ์ซึ่งได้รับความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาแล้ว สิทธิของผู้ทรงสิทธิที่มีอยู่ต่อผลิตภัณฑ์ดังกล่าว* ย่อมระงับสิ้นไปแต่เพียงเฉพาะภายในประเทศที่ได้มีการวางจำหน่ายนั้น

* สิทธิของผู้ทรงสิทธิที่มีอยู่ต่อผลิตภัณฑ์ซึ่งได้รับความคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญานั้น จำกัดอยู่เฉพาะแต่เพียงสิทธิที่เกี่ยวกับการควบคุมสินค้า หรือผลิตภัณฑ์เท่านั้น ดังนั้น สิทธิที่ระงับสิ้นไปในที่นี้จึงไม่รวมถึง สิทธิในการก่อให้เกิดสินค้า หรือผลิตภัณฑ์ ซึ่งในกรณีสิทธิบัตร ได้แก่ สิทธิในการผลิต สิทธิในการใช้กรรมวิธีในการผลิต ในกรณีสิทธิบัตรพืช และการคุ้มครองพันธุ์พืช ได้แก่ สิทธิในการขยายพันธุ์พืชด้วย ซึ่งในเรื่องนี้จะกล่าวโดยละเอียด ในบทที่ 5 และวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนขอจำกัดการการระงับซึ่งสิทธิของผู้ทรงสิทธิที่มีอยู่ต่อผลิตภัณฑ์ดังกล่าวไว้เฉพาะแต่เพียงสิทธิที่เกี่ยวกับการควบคุมสินค้า หรือผลิตภัณฑ์เท่านั้น

2. หลักการระงับซึ่งสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาในภูมิภาค (Community Exhaustion / Regional Exhaustion) ซึ่งถือว่า เมื่อผู้ทรงสิทธิวางจำหน่ายผลิตภัณฑ์ซึ่งได้รับความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาแล้ว สิทธิของผู้ทรงสิทธิที่มีอยู่ต่อผลิตภัณฑ์ดังกล่าว ย่อมระงับสิ้นไปเพียงเฉพาะในเขตภูมิภาคที่ได้มีการวางจำหน่ายนั้น โดยในการสิ้นสิทธิเช่นนี้ จะมีการกำหนดขอบเขตของภูมิภาคไว้ เช่นในกรณีของ สหภาพยุโรป (European Union)

3. หลักการระงับซึ่งสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาระหว่างประเทศ (International Exhaustion) ซึ่งถือว่า ไม่ว่าผู้ทรงสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาจะวางจำหน่ายผลิตภัณฑ์ซึ่งได้รับความคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา ณ ที่ได้ก็ตาม สิทธิของผู้ทรงสิทธิ ย่อมหมดสิ้นลง และไม่สามารถอ้างสิทธิของตนได้ไม่ว่าจะในประเทศ หรือเขตภูมิภาคใดๆ

อย่างไรก็ตาม ในเชิงการค้าระหว่างประเทศ ประเด็นเรื่องการระงับซึ่งสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาเป็นเรื่องที่มีความเชื่อมโยงกับการนำเข้าซ้อน (Parallel Importation) สินค้าหรือผลิตภัณฑ์ซึ่งได้รับความคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา โดยหากอนุญาตให้มีการนำเข้าซ้อนได้ อาจทำให้ผู้ทรงสิทธิ นักปรับปรุงพันธุ์ หรือตัวแทนจำหน่าย ผู้ซึ่งได้รับอนุญาตให้ใช้สิทธิ (Licensee) เห็นว่าตนถูกละเมิดสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการนำเข้า เป็นผลให้มีการผลักดันการปรับใช้หลักการระงับซึ่งสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาในประเทศ (National Exhaustion) โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมทั้งหลาย เพื่อให้ตนได้รับความคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาอย่างเข้มงวด ดังนั้น กลุ่มประเทศอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีความพยายามผลักดันให้ประเทศต่างๆ ปรับใช้หลักการระงับซึ่งสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาในประเทศ (National Exhaustion) โดยนำประเด็นดังกล่าวเข้าสู่การเจรจาทั้งในระดับพหุภาคี (ความตกลง TRIPS) และการเจรจาจัดทำความตกลงเขตการค้าเสรี (Free Trade Area Agreement) กับประเทศต่างๆ รวมทั้งประเทศไทยด้วย

ทั้งนี้ จากการที่ความตกลง TRIPS มิได้ระบุการปรับใช้หลักการระงับซึ่งสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาในรูปแบบใดไว้โดยเฉพาะเจาะจง ประเทศสมาชิกจึงสามารถเลือกกำหนดหลักการระงับซึ่งสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญารูปแบบใดรูปแบบหนึ่งได้ ทำให้แต่ละประเทศกำหนดรูปแบบหลักการระงับซึ่งสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาไว้ในบทบัญญัติของกฎหมายภายในแตกต่างกัน โดยไม่มีแนวทางในการพิจารณาการปรับใช้หลักการดังกล่าวในระดับสากลแต่อย่างใด ดังนั้น จึงควรมีการกำหนดแนวทางเพื่อใช้ในการพิจารณาการปรับใช้หลักการดังกล่าวให้เหมาะสมต่อไป

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาถึงบทบัญญัติกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศไทย ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม โดยเฉพาะพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542 และพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ซึ่งได้มีการบัญญัติบทบัญญัติต่างๆ เพื่อให้สอดคล้องกับพันธกรณีความตกลง TRIPS นั้น แม้ตามกฎหมายทั้งสองฉบับดังกล่าว จะมีได้บัญญัติหลักการระดับซึ่งสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาไว้อย่างชัดเจน แต่เมื่อพิจารณาถึงข้อยกเว้นสิทธิของผู้ทรงสิทธิตามกฎหมายทั้งสองฉบับนี้แล้ว สามารถตีความได้ว่าประเทศไทยได้ปรับใช้หลักการระดับซึ่งสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาระหว่างประเทศ (International Exhaustion) ซึ่งมีผลทำให้สิทธิแต่เพียงผู้เดียวของผู้ทรงสิทธิที่มีอยู่ต่อผลิตภัณฑ์นั้นระงับสิ้นไปเมื่อมีการวางขาย หรือจำหน่ายผลิตภัณฑ์ด้วยตนเอง หรือได้ให้ความยินยอมในการวางขาย หรือจำหน่ายนั้นแล้ว

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย

1. เพื่อให้เข้าใจ แนวความคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ความเป็นมา หลักการ และความสำคัญ ในหลักการระดับซึ่งสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม
2. เพื่อให้เข้าใจถึงความเกี่ยวโยงระหว่างสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญากับสิทธิในผลิตภัณฑ์ซึ่งได้รับความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา
3. มุ่งศึกษาถึงหลักการระดับซึ่งสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม ในบริบทของสิทธิบัตร สิทธิบัตรพืช และพันธุ์พืช
4. มุ่งค้นหาเหตุผลพื้นฐานในการกำหนดหลักการระดับซึ่งสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม (สิทธิบัตร สิทธิบัตรพืช และการคุ้มครองพันธุ์พืช)
5. เพื่อศึกษาแนวปฏิบัติของประเทศอื่นๆ ในการปรับใช้การระดับซึ่งสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา และค้นหาแนวทางที่เหมาะสมของประเทศไทยในการเจรจาต่อรองการกำหนดหลักการระดับซึ่งสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาในเชิงระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นในระดับพหุภาคี หรือระดับทวิภาคี ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

1.3 ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

ในการศึกษาวิจัยนี้ มุ่งพิจารณาขอบเขตของสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาของผู้ทรงสิทธิที่มีต่อสินค้า หรือผลิตภัณฑ์ซึ่งได้รับสิทธิบัตร สิทธิบัตรพืช และการคุ้มครองพันธุ์พืช ซึ่งจะระงับสิ้นไปภายหลังจากที่ผู้ทรงสิทธิได้มีการขายผลิตภัณฑ์ดังกล่าวด้วยตนเอง หรืออนุญาตให้ผู้อื่นขายผลิตภัณฑ์ดังกล่าวนั้น อันได้แก่กรณีการอนุญาตให้ใช้สิทธิ (Licensing) รวมถึงข้อพิจารณาที่ควรคำนึงถึงในการกำหนดหลักการระงับซึ่งสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาดังกล่าวนอกจากนั้น จะพิจารณาถึงขอบเขตของการระงับซึ่งสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาเหล่านั้นว่าควรจะสิ้นสุดลงในระดับใด ภายใต้รูปแบบของหลักการระงับซึ่งสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาปัจจุบัน

1.4 วิธีการศึกษา

เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยรวบรวมข้อมูลต่างๆ จากตำราวิชาการ หนังสือ เอกสาร บทความวิชาการ หรือสิ่งตีพิมพ์ ทั้งที่เป็นภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ แล้วนำมาวิเคราะห์ เพื่อประมวลเป็นข้อเสนอแนะต่อไป

1.5 สมมติฐานของการวิจัย

รูปแบบของหลักการระงับซึ่งสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาระหว่างประเทศ (International Exhaustion) ในกฎหมายคุ้มครองทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม ที่เกี่ยวกับกฎหมายสิทธิบัตร และกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช ที่ปรากฏใน พระราชบัญญัติกฎหมายสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 3 พ.ศ. 2542 และพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 เป็นแนวทางที่เหมาะสมกับระบบกฎหมายของประเทศไทยในปัจจุบันแล้ว

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงแนวความคิดในการให้ความคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา รวมทั้งระบบกฎหมายซึ่งให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม ในบริบทของสิทธิบัตร สิทธิบัตรพืช และพันธุ์พืช

2. ทำให้ทราบถึง แนวความคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ความเป็นมา รูปแบบของหลักการ ระเบียบซึ่งสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม ในบริบทของสิทธิบัตร สิทธิบัตรพืช และพันธุ์พืช ทั้งระดับกฎหมายระหว่างประเทศ และกฎหมายภายในของประเทศต่างๆ
3. ทำให้เข้าใจถึงขอบเขตของสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาของผู้ทรงสิทธิที่จะระงับสิ้นไป เมื่อได้มีการวางขายครั้งแรก รวมทั้งเข้าใจถึงเหตุผลพื้นฐานในการกำหนดหลักการ ระเบียบซึ่งสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา
4. ทำให้สามารถใช้ผลที่ได้จากการศึกษานี้ ในการกำหนดท่าทีของประเทศไทย กรณีที่มีการเจรจาความตกลงระหว่างประเทศ ทั้งในระดับพหุภาคี และระดับทวิภาคี ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวนี้ได้